

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת לך לך תשפ"ז¹

(נכתב ונערך על פי שיחות משנים שעברו)

"ואת הנפש אשר עשו בחרן" - עשיית נפשות כיצד?

שלי לקבוע עבורי מה אעשה, הרי שאינני אלא עבד ליצרי, והוא אדוני.

לעומת זאת, אם לא היצר הרע קובע עבורי מה אעשה, אלא הנשמה שלי קובעת עבורי מה אעשה, הרי שאינני עבד, אלא בן חורין, הקובע לעצמו מה יעשה ומה לא יעשה.

היצר הרע - מרגל מתוחכם

ה"חובת הלבבות" אומר על היצר הרע: "בן אדם! ראוי לך לדעת, כי השונא הגדול שיש לך בעולם הוא יצרך הנמסך בכוחות נפשך... אתה יושן לו והוא ער לך, ואתה מתעלם ממנו והוא אינו מתעלם ממך (כלומר: אתה אינך שם לבך אליו, אבל הוא שם לבו להחטיא אותך). לְבַש לך בגדי הידידות (=הוא מתחפש ומתראה לך כידיד), וְעֵדָה עָדִי האהבה לך (=הוא מתקשט לפניך כאילו הוא אוהבך)" (שער יחוד המעשה פ"ה), אבל האמת היא, כפי שאומר ה"חובות הלבבות" בתחילת דבריו, שהיצר הרע הוא "השונא הגדול שיש לך בעולם"⁴, ואינו אלא מתחזה לאוהב שלך. זוהי שיטתו של בעל "חובות הלבבות".

והנה, לעניות דעתי, ה"חובות הלבבות" לא מיצה את הענין עד הסוף. נסביר את הדבר במשל: אם היינו שולחים מרגל למדינה כלשהי, למשל לסוריה, כדי לעמוד על סודות הצבא הסורי, מה היה עושה המרגל? היה משתדל להראות עצמו כידידו הטוב של הרמטכ"ל הסורי, או של אסאד, שמח כשאסאד שמח, עצוב כשאסאד עצוב, וע"י זה היה מנסה לבצע את משימתו. והנה, גם אם יצליח אותו מרגל להתחזות לידידו הטוב של הנשיא הסורי, אבל דבר אחד ודאי לא יצליח לעשות: הוא לעולם לא יצליח לשכנע את הנשיא הסורי, שהוא (המרגל), הוא הוא נשיא סוריה! לכל היותר יצליח לשכנע את נשיא סוריה, שהוא ידידו הטוב ביותר, אבל לא יותר מכך. עד כדי כך אסאד אינו טיפש, לחשוב שהמרגל זה הוא. זה הוא לא יחשוב.

כך במרגל בשר ודם. אבל היצר הרע אינו מתנהג כך. ליצר הרע שיטה מתוחכמת הרבה יותר. הוא לא רק מתחפש לאיש זר שאוהב אותך, כמו שכתב ה"חובות הלבבות", אלא מתחפש אליך! מנסה לשכנע אותך, שהוא זה אתה! שאם "הוא" רוצה, פירושו ש"אתה" רוצה⁵. אבל האמת היא, שמה ש"הוא" רוצה, זה כלל לא מה ש"אתה" רוצה. מה רוצה היצר הרע? היצר הרע הרי רוצה להוציא אותך מן העולם!⁶ לא רק מהעוה"ב, אלא גם מהעוה"ז. חז"ל אמרו (אבות דר' נתן פט"ז ה"ג), שאם נשאר גדי או טלה קטן ליד נחש או עקרב, לא יקרה לו כלום. הגדי ידע להזהר מהם. לעומת זאת, אם נשאר חלילה תינוק על יד נחש או עקרב, הוא ינסה לגעת בהם ויעקץ. כמו כן, אם נשאר גדי או טלה ליד בור פתוח, לא יקרה כלום. לעומת זאת, אם נשאר תינוק במקום כזה - רחמנא ליצלן ממה שיכול לקרות. למה ההבדל הזה? "כִּי יֵצֵר לָב הָאָדָם רָע מִנִּיּוֹ" (בראשית ח, כא) - "מִשְׁנַעֲרָה לְצִאת מַמְעֵי אֲמוֹ נָתַן

אין לך בן חורין, אלא מי שעוסק בתורה

"וַיִּקַּח אֲבָרָם אֶת שְׂרֵי אִשְׁתּוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן אָחִיו... וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן, וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנָעַן" (בראשית יב, ה). מה פירוש "וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן"? כיצד "עושים" נפשות? אפשר לעשות הרבה דברים, אבל נפשות - קצת קשה לעשות!... מסביר אונקלוס: "נִפְשָׁתָא דשְׁעִידוֹ לְאוֹרִיתָא". כלומר: שעבוד נפשות לתורה, היא היא "עֲשִׂית" הנפשות הכתובה כאן. "אברהם מגייר את האנשים, ושרה מגיירת את הנשים, ומעלה עליהם הכתוב כאילו עָשׂוּ אִם" (רש"י שם).

והנה, שעבוד הנפש לתורה נקרא אמנם "שעבוד", אבל האמת היא ששעבוד זה אינו אלא החרות האמתית ביותר שיכולה להיות לנפש האדם, כמו שאומרת הברייתא: "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה" (אבות פ"ו מ"ב). ובלשונו של רבי יהודה הלוי: "עֲבָדִי הַזֶּמֶן - עֲבָדִי עֲבָדִים הֵם; עֲבַד ה' - הוּא לְבַד חֲפְשִׁי"³. גם בברכות ק"ש של ערבית אנו אומרים: "הַמֶּקֶדָה בְּעִבְרָתוֹ כֹּל בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם, וַיֹּצֵא אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם לְחֵירוֹת עוֹלָם". מה פירוש "חרות עולם"? הרי במקום להיות עבדים לפרעה, לקח אותנו הקב"ה להיות עבדיו שלו! וא"כ, לא לחרות יצאנו, אלא לעבדות חדשה! אלא שלהיות עבד ה' פירושו להיות במצב של "חרות עולם", כפי שראינו בברייתא הנ"ל.

מדוע באמת עבד ה' הוא "חפשי"? ומהי אותה "חרות עולם" שאנו מזכירים בתפלה? הרי עבדות לה' מחייבת את האדם עוד יותר מאשר עבדות לפרעה! אצל פרעה עבדו ששה ימים בשבוע (שמו"א, כח), ובליילה נתנו קצת לישון (שם, יב), ואילו אצל הקב"ה האדם הוא עבד שבעה ימים בשבוע, עשרים וארבע שעות ביממה! ההלכה קובעת לו כיצד יישן בליילה (ש"ע או"ח סי' רל"ט), כיצד יקום ממיטתו בבוקר (שם סי' א'), כיצד ירחץ את ידיו (שם סי' ד'), כיצד יתלבש (שם סי' ב'), כיצד יאכל ומה יאכל, ועוד ועוד. נכון שאחרי הכל כדאי יותר להיות עבד ה' מלהיות עבד לפרעה, אבל בכל זאת, מדוע מכונה עבדות זו "חרות עולם"?

התירוץ הוא זה: מה ההבדל בין עבד לבן חורין? העבד משועבד לרצון אדונו. יכול להיות שהאדון הוא אדם נוח ומתחשב, ואינו מטיל עליו עבודות קשות כמו שהטיל עלינו פרעה, אבל סוף סוף האדון הוא הקובע לעבד מה יעשה, ולא העבד קובע לעצמו. לעומת זאת, בן חורין הוא מי שעושה מה שהוא עצמו רוצה, ואינו כפוף לרצון אחרים.

נמצא לפי זה, שההולך אחר יצרו ועושה מה שיצרו אומר לו לעשות, אינו אלא עבד! אולי נדמה לו שהוא בן חורין, אבל האמת היא שהוא עבד. למה? מפני שמה שהיצר הרע שלי רוצה, זה לא מה שאני רוצה. שכן היצר הרע שלי איננו ה"אני" שלי, אלא מישהו אחר, חוץ ממני. הנשמה שלי, שהיא חלק אלוהי ממעל, היא ה"אני" שלי, ולא היצר הרע שלי. ומה שהנשמה שלי רוצה, זה לא מה שהיצר הרע שלי רוצה. ולכן, אם מאפשר אני ליצר הרע

יש עוד כלים שה' נותן: הורים, בנים, אשה - כל אלו הם כלים שניתנו לאדם לעבודת ה'. לכן אם אדם מת חלילה בלי בנים, מצוה על היבם ליבם את אשתו, כדי שהכלי שה' נתן לו ושלם זכה להעמיד ממנו בנים, יתוקן ע"י זה שהיבם ישתמש בו לעבודת ה'. וכן ממון. גם הוא כלי לעבודת ה'. כשבנות צלפחד תובעות לרשת את אביהן, הן לא טוענות: "למה נגרע אנחנו", שנפסיד את ממון אבינו, אלא אומרות: "למה יגרע שם אב ינו" (במדבר כז, ד). כי מה שקרובי המת יורשים את ממון, הוא תיקון לנשמתו, ואם לא נירש את אבינו, יהיה חסר בתיקון נשמתו. התיקון לנשמה שלו הוא שנקבל את חלקו בא"י, וגם את המטלטלים שהיו לו במדבר, ואנו - בנותיו - נמשיך להשתמש בנכסים שלו¹². הרי שהממון הוא כלי עזר לעבודת ה'. ועל כל פנים, כשם שברור לכל אחד שהממון איננו ה"אני" של האדם, וכן אשתו של אדם איננה ה"אני" שלו, כך גם גופו של אדם ושכלו אינם "הוא" עצמו.

נפש האדם - רצונו

"וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה בְּחַרְןָּהּ". מהי הנפש? - אנו אומרים בכל יום: "וְאֵת הַבֶּטֶן אֵת ה' אֶלְקִיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ" (דברים ו, ה). מה פירוש "וּבְכָל נַפְשְׁךָ"? חז"ל דרשו: "בכל נפשך" - אפילו נוטל את נפשך (ברכות סא, ב). נכון, בשעת הצורך צריך למסור את הנפש על קידוש השם. אבל כשלא צריך למסור את הנפש, כשאפשר לחיות, מה זה "בכל נפשך"?

בפסוק: "אִם יֵשׁ אֶת נַפְשְׁכֶם לְקַבֵּר אֶת מְתֵי מִלְּפָנֶיךָ" (בראשית כג, ח), בארו הראשונים (רש"י, רמב"ן, ספרנו) ש"נַפְשְׁכֶם" פירושו: רצונכם. כלומר: הנפש היא הרצון. לפי זה: "בכל נפשך", פירושו: בכל רצונך. וכן: "אֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה בְּחַרְןָּהּ", פירושו ש"עשו" להם את הרצון, כלומר: שנו את רצונם, ויצרו בהם רצון חדש. במקום שירצו מה שיצר הרע שלהם רוצה, נתנו להם את הרצון האמיתי שלהם, "נַפְשְׁתָּא דשעבידו לאוריתא", שזהו רצונה האמיתי של הנשמה, כפי שראינו לעיל. אמנם הם גויים, אבל גם רצונו הפנימי של גוי הוא להיות עבד ה'. אם אפשר לגייר אותו צריך לגייר אותו, ואם לא לגייר, לפחות שיקבל עליו שבע מצוות בני נח.

התורה - נובלות חכמה של מעלה

כפי שאמרנו, שעבוד לתורה - זהו רצונה האמיתי של הנשמה. גם של גוי, וכל שכן של ישראל. מהי אותה תורה, שהנשמה כה משתוקקת להיות משועבדת לה?

אפשר לנסות להגדיר מהי התורה, על פי ביאורו של הגר"א לדברי אונקלוס בפרשת האזינו. משה רבינו מכנה שם את ישראל "עַם נֶבֶל" (דברים לב, ו), ותרגם זאת אונקלוס - "עַמָּא דְקִבְלִי אֲוִרִיתָא" (עם שקבלו את התורה). כיצד אפשר לפרש שישאל נחמנו "עַם נֶבֶל" מפני שקבלו את התורה? וכי זהו התואר המתאים למקבלי התורה?! הלא "עם צדיק" היה צריך לכוון אותם משום כך, ולא "עם נֶבֶל"! וביאר הגר"א, שדברי אונקלוס אלו מיוסדים על דברי חז"ל שאמרו: "נובלות חכמה של מעלה - תורה" (ב"ר מד, יז). מה פירוש "נובלות חכמה של מעלה"? - משל לאילן גבוה, שלרוב גובהו אי אפשר ללקט את פירותיו. אלו פירות אפשר בכל זאת ללקט? את הפירות הנושרים שנופלים למטה, אותם ניתן ללקט ולאכול.

כך גם החכמה האלקית. היא גבוהה, בלתי ניתנת להשגת בשר

בו יצר הרע" (רש"י שם), וכבר בגיל כזה הוא דוחף את האדם לעשות מעשים שיסכנו את חייו. את הטלה אין היצר הרע שואף להרוג, אבל את התינוק היצר הרע שואף להרוג⁷. הרי שהיצר הרע רוצה לאבד אותך לא רק מהעוה"ב, אלא גם מן העוה"ז.

נשמת האדם - בת מלך

לעומת היצר הרע של האדם, המושך את האדם אל החטא, לנשמת האדם יש שאיפות הפוכות. כל הנשמות גזורות מתחת כסא הכבוד⁸ (זוהר ח"ג דף כ"ט ריש ע"ב), ובפרט נשמה של יהודי היא ממקום עליון וקדוש, וככזה היא שואפת לדברים הפוכים לגמרי מאלו שהיצר הרע שואף אליהם. חז"ל אמרו: "וְגַם הַנֶּפֶשׁ לֹא תִמָּלֵא (קהלת ו, ז) - משל לעירוני שנשא בת מלכים, אם יביא לה כל מה שבעולם אינן חשובין לה כלום. לָמָּה? שהיא בת מלך. כך הנפש: אילו הָבֵאתָ לה כל מעדני עולם - אינם כלום לה. לָמָּה? שהיא מן העליונים" (קה"ר ו, א). בת מלך שנישאת לאדם כפרי, אין לה כל תענוג בחיי הכפר. מה יכול כבר הכפרי לתת לה? קצת בצלים וקצת שומים? בבית המלך היא רגילה למאכלים הרבה יותר טובים מזה! אווזים מפוטמים, יונים צליות, ושאר מעדני מלכים. וא"כ אין לה שום ענין בבצלים ושומין.

כך מרגישה גם הנשמה בעולם הזה. הנשמה חוצבה מתחת כסא הכבוד, ורגילה לתענוגים רוחניים, לתורה ולמצוות. זהו המזון שלה. ומה היא מקבלת כאן בעוה"ז? בשר ודגים! מה יש לנשמה מבשר ודגים? מאומה! בשר ודגים טובים לכבד בהם את השבת, או לחזק את הגוף שיהיה בריא לעבודת ה', ואז יש בזה מצוה, וגם הנשמה נהנית ממנה. אבל אם אדם אוכל בשר ודגים לשם תאוה בלבד, אין לנשמה כלום מזה. לָמָּה? - שהיא מן העליונים, ומזונה הוא רוחני, ולא גשמי בדמות בשר ודגים.

הגוף והשכל - כלי שרת בידי הנשמה

כפי שאמרנו, ה"אני" של האדם איננו היצר הרע שלו, אלא הנשמה שלו. וכאן יש להוסיף ולומר: גם הגוף של האדם איננו ה"אני" שלו. תאי הגוף מתחלפים כל הזמן, ובמשך חודש ימים כמעט כל תאי הגוף מספיקים כבר למות, ותאים אחרים נוצרים תחתם. לאחר חודש ימים, יש כאן גוף חדש כמעט לגמרי, ובכל זאת כל אחד חש, שגם כעבור חודש ימים, ה"אני" שלו נשאר. על כרחך, שלא הגוף הוא ה"אני" שלי, אלא הנשמה. נבדוק שכן יש להעיר על נוסח הברכה שאנו אומרים בכל פֶּקֶד: "אלקי, נשמה שנתת בי טהורה היא" (ברכות ס, ב). מה פירוש "נשמה שנתת בִּי"? מיהו אותו "אני" שבו ניתנה הנשמה? והרי הנשמה עצמה, היא היא ה"אני" שלי! וא"כ לא שייך לכאורה לִדְבֹר על נשמה שניתנה "בִּי"! - וצריך עיון⁹.

אם הגוף איננו ה"אני" של האדם, מהו בכל זאת הגוף? התשובה היא, שהגוף הוא רק לבוש ל"אני"¹⁰. היות שה' רצה שהנשמה תרד לעוה"ז לעשות מצוות ומעשים טובים, והיות שבלי גוף הנשמה לא יכולה לבצע משימה כזו, על כן נתן לה ה' גוף, כדי שישמש ככלי עזר בידה לביצוע המשימה המוטלת עליה.

חורן מן הגוף, ניתנו גם כלי עזר נוספים לנשמה. למשל - השכל. השכל גם הוא איננו ה"אני" של האדם, אלא רק כלי עזר שניתן לו לצורך עבודתו, וכפי שהגדיר אותו האבן עזרא (בהקדמתו לתורה): המלאך בין האדם ובין אלקיו¹¹. אני יכול להשתמש בשכל כדי להגיע להכרת הבורא, לעבודת ה', אבל זה לא "אני". ה"אני" - היא רק הנשמה שלי.

זו כוונת הלימוד והחינוך בישיבה - להגיע אל הרצון העצמי שלנו. שנשיג את התורה כל אחד לפי כוחו. כמו כן, לפתח את כלי החשיבה שלנו. זוהי הרי מטרת השיעורים בישיבה, לשמוע סברא של הר"ן, סברא של הרא"ש, סברא של ה"קצות", של ה"נתיבות", ועל ידי זה להתרגל לחשוב חשיבה של תורה. וכמובן, כל זה חייב להיות מלווה ביראת שמים. בלי יראת שמים אי אפשר להשיג שום השגה אמיתית בתורה.

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך, וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

2. כתב הראב"ד: "גר קטן שב"ד מטבילין אותו... בית דין מברכין עליו קודם הטבילה, כדין כל שאר המצות. ואם תאמר היכן צוונו - מואת הנפש אשר עשו בחרן" (ספר "בעלי הנפש" לראב"ד, סוף שער הטבילה). והקשו על דבריו, היכן מרימוז בפסוק זה שב"ד נצטוו לגייר, הלא אין כאן אלא סיפור דברים, שאברהם ושרה גיירו אנשים, והיכן נרמז כאן שיש ציווי בדבר.

© כל הזכויות שמורות - למשפחת נבנצל ולישיבת הכותל, ירושלים - <http://www.hakotel.org.il>

הרי מבואר בראש ד', דמה שאמרו חז"ל "מעלה עליהם הכתוב כאילו עָשָׂא אֱלֹהִים", אינה מליצה בעלמא, אלא יש להגדרה זו נפקות הלכתית, והיא, שיכולים ב"ד לברך על הגיור.

3. וכעין זה כתב גם האבן עזרא (במדבר ו, ז) וז"ל: "ודע כי כל בני אדם עבדי תאוות העולם, והמלך באמת שיש לו נזר ועטרת מלכות בראשו - כל מי שהוא חפשי מן התאוות". [ובאר שם שלכן נקרא הנזיר "נזיר", מלשון "נזר", שהוא פרוש מתאוות העולם, ועל כן הוא מלך אמיתי הראוי לכתר מלכות]. ועי' תוס' (גיטין יא, ב ד"ה בגיטין נשים) שהביאו מהירושלמי, שזכות היא לאדם להיות "עבדו של קצין", וחובה היא לו לצאת ממנו לחירות.

4. ועי' בגמרא (סוכה נב, א), ששבעה שמות יש לו ליצר הרע, ואחד מהם הוא "שונא". [ושבעה שמות אלו מגדירים את מגוון צדדיו ומרכיביו של יצה"ר, ואת הופעותיו השונות. והם מכוונים כנגד שבע מדרגות של טומאה שהיצר עלול לטמא בהן את האדם (כפי ענין החטא), וכנגדן יש שבעה מדורים בגיהנם להעניש בהם את ההולכים אחר היצר, כל אחד לפי מדרגת חטאו וטומאתו (זוהר ח"ב רסג, א)].

5. ומבואר ב"נפש החיים", שענין זה הוא תוצאה מחטא אדם הראשון. שקודם החטא היה יצר הרע חיצוני לאדם, ואחר החטא "היצר המפתה את האדם הוא בתוך האדם עצמו, ומתדמה לאדם שהוא עצמו הוא הרוצה ונמשך לעשות העון, ולא שאחר חוץ ממנו מפתהו" (נפש החיים שער א' פ"ו בהגה"ה השניה. ועי' מכתב מאליהו ח"ב עמ' 138). ושתי בחינות אלו של יצה"ר מוגדרות בפי חז"ל (ברכות יז, א) "שאר שבעיה" (מבנים) ו"שעבוד מלכויות" (מבחון). ובזוהר (רעיא מהימנא ח"ג רלב, ב) אמרו ששאר שבעיה הוא הערב רב, והוא קשה משעבוד מלכויות, כי הוא דבוק באדם יותר.

6. "פחו עלי יצרי, ובקש לטורדני מן העולם" (נדרים ט, ב). משמע, שזהו רצונו התמידי של היצר, ולכן הוא שואף תמיד. 7. וכן מבואר בגמ', שאם היה ניתן יצה"ר באדם לא משנער לצאת ממעי אמו, אלא עוד קודם, משעת יצירת העובר - היה התינוק "בועט במעי אמו ויוצא" (סנה' צא, ב). וקשה: וכי מה יצא לו ליצה"ר מיציאה זו? איזו תאוה או גאווה היא משרתת? והרי התינוק ודאי ימות אם יצא קודם זמנו! אלא היא גופא! זה מה שרוצה יצר הרע להרויח! שהתינוק יצא וימות!

8. "ורבים אמרו, [הנשמה] נקראת כן, בעבור שהיא מן השמים" (אב"ע בראשית, ז, כב). ש"נשמה" היא מלשון "שמים".

9. על שאלה זו עמדו כבר המקובלים, וכיארנו ע"פ מה שידוע, שג' חלקים הם בנפש האדם המלוכשת בגוף - נפש, רוח ונשמה. והחלק שבנפש האדם השייך אל הבחירה ובוחר בין טוב לרע, הוא הרוח, שהיא היא ה"אדם", והיא הבוחרת אם להמשך במעשיה אחר הנפש הבהמית ולחיות כבהמה, או אחר הנשמה ולחיות כמלאך. ולכן היא נקראת "רוח", מלשון כיוון, "[אֲפָרְעֵי רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם" (זכריה ב, י)], כי היא הקובעת את כיוון האדם, אם ימשך אחר הנפש, או אחר הנשמה. [וז"ל הגר"א: "כי הרוח באדם - הוא האדם, אבל הנפש הוא מדרגה למטה ממנו, והנשמה למעלה ממנו, והיא מדרגת מלאך כידוע. והיא מלאך הניתן לשמרו, כמ"ש פ' מלאך יצוה לך לשמךך כָּל יְרֵכְךָ (תהלים צא, יא), אדם דאית ליה מזלא (ב"ק ב, ב), ומותר האדם מן הבהמה כו" (ליקוטי הגר"א הנדפסים בסוף ספרא דצינעווא, ד"ה ידוע שהבדל. וכעין זה כתב בפירושו לספר יצירה פ"א מ"א אופן ג')]. ומבואר בכתבי הארי"י, שהנשמה אין לה שום שייכות אל החטא, וכשאדם רק חושב לחטא - מיד מסתלקת ממנו הנשמה, ונשארים בו רק הרוח והנפש, ורק הם נפגמים מן החטא. וזהו שאומרים "נשמה שנתת בי טהורה היא", שתמיד היא בהויתתה, שנשארת טהורה, ואינה נפגמת לעולם. ויש מבארים עוד, שלכן תיקנו לומר "נשמה שנתת בי", ולא "נשמה שנתת לי", כי בחיבת "לי" היה משמע שיש לאדם איזו בעלות ושלטיה על הנשמה, וכח לפגמה ולפגוע בזוהר קדושתה, ברב או במעט, וזה אינו, כי לא ניתנה לאדם לקנין עצמי, להיות כרכושו תחת שלטונו, רק שלחה ה' לשכון בקרבו כפקדון, לעזור לחלקי הרוח והנפש שבו. וזהו שאנו אומרים "נשמה שנתת בי". בי - היא הרוח (והנפש), והנשמה ניתנה כתוספת אליה כאן בעוה"ז, להחזיק אותה ולרוממה (עי' מהרש"א ו"ראש יוסף" ע"מ"ש שבת לב, ב; תניא פכ"ט; "פרי צדיק" וישב סק"א; "פרי צדיק" לפסח אות מ"ד, ועוד).

גם באוה"ח הקדוש על הפסוק "וְשִׁמְחָתָהּ כָּל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לָהּ ה' אֱלֹהֶיהָ וּלְבִיתָהּ" (דברים כו, יא) כתב: "גם ירמוז במאמר 'בכל הטוב' אל התורה, כאמרם ז"ל ואין טוב אלא תורה (ברכות ה, א), שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות ועריכות טוב התורה, היו משתגעים ומתלהטים אחריה... כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם. ואמרו 'ולביתך', כי לא לנשמה לבד יגיע הטוב, אלא גם לבית הנשמה, שהיא רוח ונפש שהם משכן הנשמה, כל אחד יתעדן כפי יכולתו". הרי שכונה האוה"ח הק' את הרוח והנפש "בית הנשמה" ו"משכן הנשמה". וכנראה הוא ע"פ הנ"ל, שהרוח היא עיקר האדם, והנשמה רק "מתארכת" אצלו ושוכנת אצלו, כאורח בבית בעל הבית.

10. כמבואר בכתוב: "עור וּבִשְׁרֵי תַלְבִּישֵׁי, וּבְעֶצְמוֹת וְגִידִים תִּסְכְּכֵנִי" (איוב י, יא). ומשמע שהעור והבשר והעצמות הם רק לבוש ומכסה לאדם, ואינם האדם עצמו. ואולם לעיל שם נאמר, "כִּי כְחָמֵר עֲשִׂיתִי... כְּחָלָב תְּחִיכֵנִי וְכַבֵּדָה תִּקְפֹּאֵנִי" (שם ט-ז). וזה לא יתכן להאמר על הנשמה, אלא על הגוף. ומשמע לכאורה שהגוף הוא הוא ה"אני" של האדם. אלא שגם זה לא יתכן, כפי שבאר הרב שליט"א לעיל. ולכן נראה, שלא הגוף הוא ה"אני", וגם לא הנשמה, אלא הגוף והנשמה יחד כפי שהם מורכבים זה עם זה, הם הם ה"אני" של האדם. [אך זהו רק כל עוד הם שוכנים יחד בעולם הזה. אבל לאחר פרידתם, כמובן שרק הנשמה בלבד היא ה"אני"]. ובוה תתורין גם השאלה מ"נשמה שנתת בי", ופשוט. [וזהו על דרך הפשט. ועי' בהערה הקודמת ע"ד הקבלה].

ונראה דיש להביא ראיה לכל זה ממה שנחלקו האחרונים, האם גופו של האדם חשיב "חפצא" כלפי האדם עצמו (שהוא הגברא), או שגם גופו הוא בכלל הגברא. דעת ה"מחנה אפרים" (נדרים סי' א'), דהגם שנדרים חלים לבטל את המצוה (מתני' נדרים טז, א), וזהו רק כאשר החפץ שעליו חל הנדר הוא חיצוני לאדם, [כגון שאמר: קונם סוכה שאני יושב, לולב שאני נוטל]. אבל אם אוסר את גופו בנדר [כגון: קונם פי לקרוא את שמע], או אין הנדר חל, שהרי עוד קודם שנדר גופו משועבד כבר למצוה, והוי כנשבע לבטל את המצוה, שאין השבועה חלה, כיון שכבר מושבע ועומד מהר סיני לקיים את המצוה. אבל מהר"י באסן כתב (הובאו דבריו בשו"ת מהרי"ט ח"א סי' נ"ד), שאם אסר פיו לקרוא ק"ש, או אסר רגליו ליכנס לסוכה - חל הנדר, ואסור לקרוא ק"ש וליכנס לסוכה. ובביאור המחלוקת נראה לומר, שה"מחנה אפרים" סובר שכל האדם כולו משועבד למצוה, גם הנשמה וגם הגוף, ולכן אינו יכול להחיל נדר על גופו לבטל מצוה, דכבר הגוף משועבד למצוה. ואולם מהר"י באסן ס"ל דרך הנשמה (שהיא עיקר האדם) משועבדת למצוה, ואילו הגוף אינו אלא דבר חיצוני לאדם, כמו סוכה ולולב, ואינו משועבד למצוה, ולכן יכול להחיל נדר על גופו, אע"ג דמחמת זה לא יוכל לקיים את המצוה. ומבואר מכל זה, דהנשמה היא עיקר האדם, והיא ודאי משועבדת לקיים המצוות; והגוף, אף שגם הוא חלק מן ה"אדם" (אשר על כל לדעת המחנ"א אי אפשר להחיל עליו נדר לבטל מצוה, כיון שגם הגוף משועבד למצוה), אך אינו עיקר האדם (ולכן לדעת מהר"י באסן הגוף אינו משועבד כלל למצוה).

11. וז"ל שם ב"דרך השלישית" (בנוגע לאלו הטוענים, כי כל התורות וכל המשפטים חידות): "לא ניתנה התורה לאשר אין דעת לו, והמלאך בין אדם ובין אלקיו הוא שִׁקְלוֹ, וכל דבר שהדעת לא תכחישנו - כפשוטו ומשפטו נפרשנו, ונעמידנו על מתכונתו, ונאמין כי ככה אמיתתו" וכו', ע"ש. [וכנראה לדברים אלו התכוין החזון אי"ש, כשכתב: "כפי שהורונו רבותינו, אין לנו לעזוב את שימוש השכלי, ועלינו ליסד את משקל הגדול על היקש השכלי, שהוא המלאך בין היוצר והיצור" (חזו"א כלאים סי' א' סק"א ד"ה כפ')].

12. לכל אדם חלק מיוחד בגילוי כבודו ית' בעולם - שזה תכלית הבריאה - ולצורך מילוי תפקידו נותנים לאדם את כל הכלים הדרושים לו, בכוחות הנפש והגוף, במידות וכשרונות, בנכסים, בסביבת העבודה, ועוד (עי' "דברי סופרים" לרצ"ה מלובלין, אות ג'). וכל קניני האדם הם מחלקי חיותו המתפשטת בברואים, ואור חיותו הוא המקיים אותם ("צדקת הצדיק" אות צ"א).

והנה, בניו של אדם - הם ממשיכי דרכו של האב, ועבודת ה' המיוחדת להם דומה בדרך כלל לזו של האב, (לכן על פי רוב דומים הבנים לאביהם בכשרונות ובמידות, וכן במראם החיצוני). מסיבה זו גזרה חכמתו ית', שמה שהותירו ההורים מהכלים שניתנו להם לצרכי עבודתם הרוחנית - ישתמשו בהם הבנים כנדרש להם לעבודתם. ואם אין לנפטר בנים - הכלים ניתן לקרובים אחרים, כי גם לשאר בני המשפחה יש בדרך כלל בחינה משותפת בעבודת ה' עם הנפטר, קרוב משפחתם. אבל בראש ובראשונה - הבנים, הם הקרובים ביותר בסוג עבודת ה' שלהם אל הוריהם, ולכן הם היורשים את ממונם ("מכתב מאליהו" ח"ב עמ' 217, וח"ג עמ' 250).

13. ועי' גם מה שכתב הרמב"ן בביאור דברי אונקלוס אלו (רמב"ן דברים לב, ו).